

OBAVIJESTI

Predavanje akademika Tomislava Raukara o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i historiografiji o hrvatskome srednjovjekovlju, 17. studenog 2011, Knjižnica HAZU, Zagreb

U slavljeničkoj godini Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti akademik Tomislav Raukar održao je predavanje o važnom dijelu njezine baštine – historiografiji o hrvatskome srednjovjekovlju. Raukar je podijelio svoje izlaganje na tri kronološka dijela: od osnutka akademija do 1918. godine; od kraja prvog svjetskog rata do 1945. godine; od obnove Akademije 1947. do danas.

Govoreći o prvom razdoblju, Raukar je istaknuo da Akademijina snažna veza s historiografijom postoji od njenog osnutka, posebno na području izdavanja povijesnih vrela. Naravno, to ne znači da historiografije nije bilo prije Akademije. Pritom je naglašena uloga „oca hrvatske historiografije“ Ivana Lučića i njegovih djela *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex* (1666.) i *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù* (1673.), kao i monumentalnog *Ilyricum sacrum* Danielea Farlatija. Osim njih, posebno su istaknute zasluge Ivana Kukuljevića Sakcinskog i njegovog *Arkiva* na području prikupljanja i izdavanja izvora.

Ipak, tek su osnutkom Akademije stvoreni temelji za sustavni razvoj historiografije pod okriljem snažne institucije. Nema sumnje da jedan od razloga snažnom angažmanu Akademije na području povijesti leži u činjenici da je njezin prvi predsjednik bio upravo Franjo Rački, „otac hrvatske moderne kritičke historiografije“ (prema Stjepanu Antoljaku). Raukar je istaknuo važnu ulogu Račkog, a napose njegovih djela *Odlomci iz državnoga prava hrvatskoga za narodne dynastie* (1861.) i *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća* (izlazilo u nastavcima u *Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* između 1884. i 1893. godine, u cjelini izdano tek 2009.) te *Documenta historiae Croatiae periodum antiaquam illustrantia* (1877.), zbirke izvora za hrvatsku ranosrednjovjekovnu povijest koja je naredno stoljeće bila nezamjenjiv priručnik, a povjesničari je upotrebljavaju i danas. Velika važnost Račkog i Akademije za razvoj hrvatske povijesne znanosti u to vrijeme, napomenuo je Raukar, očituje se u pokretanju *Starina* i već spomenutog *Rada*, dvaju časopisa u kojima je objavljen niz važnih rasprava iz hrvatske povijesti (npr. Klaićeva *Marturina. Slavenska daća u srednjem vijeku* iz 1904. koju je istaknuo sam Raukar).

Tijekom tog početnog razdoblja pokrenute su najvažnije serije izdanja izvora za hrvatsku povijest srednjega vijeka. U prvom redu to je *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. Temelj ove serije nalazi se u marljivom radu Šime Ljubića oko prikupljanja i izdavanja isprava o vezama južnih Slavena i Venecije, objelodanjenih u pet svezaka *Listina o odnosajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* (1868.-1875.) koje ujedno čine i prvih pet knjiga MSHSM. Ljubić je kasnije objavio još nekoliko svezaka *Listina*, no od šeste knjige MSHSM započeo je sa izdavanjem *Commissiones et Relationes Venetae*.

Ljubić je također odigrao važnu ulogu u stvaranju iduće Akademijine serije izvora koju je istaknuo Raukar, *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, unutar koje je objavio statute i druge pravne dokumente Budve, Skradina i Hvara. Prije njega je Jaromil Hanel u istoj seriji objavio statute Splita i Korčule. Od izdanja unutar ove opsežne i važne serije treba istaknuti još *Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, Poljički, Vrbanski a donekle i svega Krčkoga otoka, Kastavski, Veprinački i Trsatski* Račkog, Jagića i Črnčića.

Ove dvije serije ipak je po mnogočemu nadmašila iduća, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (tj. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*),

životno djelo Tadije Smičiklasa. Raukar je posebno naglasio fascinantnu činjenicu da je Smičiklas od 1904. pa do svoje smrti 1914. godine izdao jedanaest svezaka *Diplomatičkog zbornika*, tj. jedan svake godine. Smičiklas je tako obuhvatio razdoblje od 1100. do 1359. godine, s obzirom da je *Documenta* Račkog smatrao prvim sveskom *Zbornika* (uostalom, Smičiklas je samu zadaću njegovog izdavanja naslijedio od Račkog). Nakon njegove smrti, 1915. i 1916. godine izašla su još dva sveska za koja je sakupio građu, a uredio ih je Marko Kostrenčić.

Smičiklasov pothvat na neki način označava vrhunac tog zlatnog perioda uzajamnog razvoja Akademije i historiografije. Za drugo, tj. međuratno razdoblje Raukar je ustvrdio da se Akademija našla u nepovoljnim uvjetima koji su otežavali njezine aktivnosti. Upravo je sudbina *Diplomatičkog zbornika* u tom vremenu ogledalo takve situacije s obzirom da je novi svezak izašao tek 1934. godine, tj. skoro dva desetljeća nakon prethodnog.

Aktivnosti Akademije novi uzlet doživljavaju njezinom obnovom 1947. godine i početkom mandata Grge Novaka kao njenog predsjednika. Akademija je u ovom razdoblju organizirala niz skupova kojima su obilježeni važni datumi hrvatske povijesti, npr. 900. godišnjica obnove ženskog benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru (1966.), 1000. godišnjica epitafa kraljice Jelene (1976.), 1100. godišnjica natpisa kneza Branimira iz Muća Gornjeg (1988.) ili 900. godišnjica smrti Dmitra Zvonimira (1989.). Nažalost, nije iz svakog skupa proizašao i zbornik radova.

Akademija je nastavila s izdavanjem izvora. Raukar kao središnji pothvat u tom pogledu vidi objavljivanje prvog sveska *Diplomatičkog zbornika* (1967.) kojim je zamijenjena već zastarjela *Documenta* Račkog. Do 1990. godine izašla su još tri sveska kojima je pokriveno cijelo 14. stoljeće, a objavljena su i dva sveska dodatka koji obuhvaćaju razdoblje od 1020. do 1309. godine. Osim toga, Akademija je potaknula izdavanje *Supetarskog kartulara* i *Zadarskog kartulara samostana Svete Marije* – poticaj je došao od strane Viktora Novaka.

Raukar je istaknuo da je Akademija od kraja 40-tih i početka 50-tih godina 20. stoljeća započela sa osnivanjem zavoda, prvenstveno na jadranskoj obali. Njihova primarna zadaća bila je istraživanje lokalne povijesti, a većina njih pokrenula je časopise koji od tog trenutka kontinuirano izlaze. Raukar je napomenuo da tada dolazi do pomaka istraživačkog interesa hrvatske historiografije prema gospodarskoj povijesti (spomenimo da je upravo akademik Raukar iznimno zadužio hrvatsku gospodarsku povijest svojim studijama o ekonomijama srednjega vijeka). Naravno, on se dogodio pod određenim političkim, ali ne i presudnim, utjecajem tada dominantnog marksizma. Novi interesi historiografije doprinijeli su nastanku nove serije *Građa za gospodarsku povijest Hrvatske*. Teme obrađene unutar te serije nisu u većoj mjeri obuhvaćale razdoblje srednjega vijeka. S druge strane, one koje jesu spadaju među njezine najvažnije naslove, npr. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća* Josipa Adamčeka ili *Povijest zagrebačke trgovine* Zlatka Herkova.

Interes za gospodarsku povijest doživljava pad od kraja 80-tih godina, a neposredno prije tog vremena na važnosti su počele dobivati teme koje na povijest gledaju sve više s interdisciplinarnog gledišta. Raukar je kao važne u tom kontekstu naveo radove Vesne Jakić-Cestarić „Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena“ (objavljen u *Radovima instituta JAZU* u Zadru 1972. godine) i posebno Luje Margetića „Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata“ (u *Zborniku Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1977. godine). Naravno, nezaobilazni su i radovi Radoslava Katičića, ponajprije njegova knjiga *Uz početke hrvatskih početaka* (1993.) Međutim, za Raukara je kruna razvoja historiografije pod okriljem Akademije edicija *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*,

pogotovo njena prva dva sveska koji obuhvaćaju srednji vijek do 12. stoljeća (sv. I, 1997.) te srednji vijek od 13. stoljeća i renesansu (sv. II, 2002.).

Akademik Raukar je svojim predavanjem podsjetio na neupitno važnu ulogu koju je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti imala u stvaranju hrvatske historiografije. Upravo je ona u mnogočemu utjecala na njezin razvoj, naročito kroz izgradnju institucija i izdavanjem temeljnih publikacija. Ovo potonje posebno se odnosi na razvoj medievistike jer bi ona bez Akademijinih serija izvora, monografija i časopisa pred sobom imala nesumnjivo težu zadaću.

Tomislav Bali

Njemački povjesničar Jürgen Kocka dobitnik ugledne Holbergove nagrade za 2011. godinu

Međunarodna Holbergova nagrada dodjeljuje se svake godine u Norveškoj za iznimna postignuća u društvenim i humanističkim znanostima, pravu i teologiji, u iznosu od približno 570.000 eura. Prethodni dobitnici te prestižne nagrade bili su J. Kristeva (2004), J. Habermas (2005), S. N. Eisenstadt (2006) i, pored ostalih, povjesničarka N. Zemon Davis (2010).

Jürgen Kocka (r. 1941) poznat je kao povjesničar istraživačkim rezultatima u proučavanju moderne njemačke i europske povijesti kao i doprinosu razvoju historijskih poddisciplina socijalne i komparativne historije te nastojanjima na kontinuiranom teorijskom i metodološkom dijalogu s društvenim znanostima. Predavao je od 1973. do 2009. na Sveučilištu u Bielefeldu i Slobodnom sveučilištu u Berlinu. Zajedno s H.-U. Wehlerom učinio je poznatom bielefeldsku školu historijske društvene znanosti i pripadajući časopis *Geschichte und Gesellschaft*.

Obrazloženje nagrade J. Kocki, razgovor s njim povodom nagrade, kao i njegov prigodni govor nalaze se na internetskoj stranici <http://www.holbergprisen.no/en/jurgen-kocka.html>. U čast dobitniku nagrade održan je 7. lipnja 2011. i simpozij "Civil Society and the Welfare State: Competitors or Allies?". Video zapise izlaganja sa simpozija također je moguće pogledati na spomenutoj internetskoj stranici.

O Jürgenu Kocki pisano je u hrvatskoj historiografiji napose u vezi s velikim projektom komparativnog istraživanja građanstva u 19. stoljeću i djela *Bürgertum im 19. Jahrhundert — Deutschland im europäischen Vergleich* (sv. I–III, ur. Jürgen Kocka, München 1988, usp. opsežnu recenziju Mirjane Gross u *Historijskom zborniku*, god. XLII (1), 1989, str. 291–299, dostupnu i u digitaliziranom obliku na portalu <http://www.historiografija.hr/>). Nadalje, o J. Kocki i H.-U. Wehleru kao predstavnicima bielefeldske historijske društvene znanosti M. Gross iscrpno je pisala u knjizi *Suvremena historiografija* (Zagreb 1996). Dakako, i drugim je hrvatskim, kao i slovenskim i srpskim povjesničarima i povjesničarkama dio istraživanja J. Kocke bio poznat, posebice kroz teoriju modernizacije. No čini se da je potrebno iznijeti obavijesti o recentnim istraživačkim temama te teorijskim i metodološkim pitanjima kojima se J. Kocka nastavio baviti. Tako je proučavanja fenomena kapitalizma i rada u povijesnoj perspektivi i dalje provodio u okviru socijalne i komparativne historije, kao i kontekstu suradnje s društvenim znanostima, no zbog uspona transnacionalne i globalne historije, na dnevni su red došli novi teorijski i metodološki izazovi, primjerice upravo u konceptualizaciji socijalne i komparativne historije.

S tim u vezi upućujem na Kockin članak o trendovima u socijalnoj historiji „Losses, Gains and Opportunities: Social History Today“, *Journal of Social History*, 37/1, 2003, str. 21–28, a u komparativnoj i transnacionalnoj historiji na zbornik *Comparative and Transnational History*:

Central European Approaches and New Perspectives (ur. Heinz-Gerhard Haupt i Jürgen Kocka, 2009). Recentno Kockino historijsko istraživanje fenomena rada predstavlja zbornik *Work in a Modern Society: the German Historical Experience in Comparative Perspective* (ur. Jürgen Kocka, 2010). Oba zbornika dostupna su na internetskoj adresi <http://books.google.com/>.

Kockini članci o teoriji i metodologiji historije (posvećeni K. Marxu i M. Weberu, socijalnoj, komparativnoj i globalnoj historiji) te istraživanju industrijalizacije, poduzetništva, građanstva, radničkog pokreta, kapitalizma i rada okupljeni su u knjizi *Arbeiten an der Geschichte. Gesellschaftlicher Wandel im 19. und 20. Jahrhundert* (Göttingen 2011). Više informacija o knjizi moguće je pronaći na internetskim stranicama njemačkog izdavača Vandenhoeck & Ruprecht (<http://www.v-r.de/>).

Iz svega navedenog proizlazi da praćenje opusa Jürgena Kocke, osim upoznavanja s rezultatima istraživanja tog vrsnog povjesničara, problemski ukazuje i na neka od temeljnih teorijskih i metodoloških pitanja kao i trendova u suvremenoj historiografiji.

Branimir Janković

Povodom smrti britanskog povjesničara Tonyja Judta (1948-2010) i prevođenja njegovih djela na hrvatski jezik

Tony Judt historiografskoj javnosti poznat je ponajprije kao autor opsežne knjige *Postwar: A History of Europe Since 1945* (2005), kojom je privukao značajnu pozornost i dobio nekoliko nagrada. Nakon studiranja na Sveučilištu u Cambridgeu i École Normale Supérieure u Parizu karijeru povjesničara započeo je doktoriravši i specijaliziravši se za francusku modernu i suvremenu povijest, napose francusku ljevicu, pri čemu se izdvajaju knjige: *Socialism in Provence, 1871-1914: A Study in the Origins of the Modern French Left* (1979), *Marxism and the French Left: Studies on Labour and Politics in France, 1830-1981* (1986), *Past Imperfect: French Intellectuals, 1944-1956* (1992), *The Burden of Responsibility: Blum, Camus, Aron & the French 20th Century* (1998). Bavio se političkom i posebice intelektualnom poviješću. Pored spomenutih knjiga, pisao je o intelektualcima i u brojnim zapisima u novinama. Dio tih tekstova okupljen je u knjizi *Reappraisals: Reflections on the Forgotten Twentieth Century* (2008), u kojoj su zapisi o A. Koestleru, P. Leviju, H. Arendt, A. Camusu, L. Kołakowskom i dr., a po polemici izdvajaju se oni o marksističkim autorima L. Althusseru i E. Hobsbawmu.

Posebno je pisao o javnim intelektualcima i njihovim društvenim angažmanima. To je neminovno podrazumijevalo analizu odnosa raznih intelektualaca spram velikih ideologija 19. i 20. stoljeća, između ostalog i onih koji su napustili svoju mladenačku komunističku/marksističku privrženost (J. Semprún, A. Koestler, L. Kołakowski, F. Furet...). No i Judtov je vlastiti životni i intelektualni put sadržavao slične preokrete. Kao mladić bio je blizak cionizmu, živio u kibucu, dobrovoljno sudjelovao u Šestodnevnom ratu, da bi kasnije svojim kritičkim stavovima prema izraelskoj politici izazivao brojne polemike. Nadalje, dok ga je u mladosti privlačio marksizam, kasnije je, s pozicije liberala, oštrim kritikama marksistički orijentiranih intelektualaca poticao polemičke odgovore.

Predavao je u Cambridgeu, Oxfordu, Berkeleyju i Sveučilištu u New Yorku, gdje je bio pokretač i ravnatelj Instituta *Remarque* osnovanog 1995. s naglaskom na multidisciplinarno i komparativno bavljenje poviješću i suvremenosti Europe (<http://remarque.as.nyu.edu/page/>

home). Kritički je o budućnosti Europe pisao u eseju *A Grand Illusion?: An Essay on Europe* (1996). Kada je 2008. saznao da boluje od rijetke i teške bolesti koja ga je, pored ostalog, sprečavala pisati, nastavio je držati javna predavanja – skrećući pozornost na tu zloćudnu bolest – i prionuo diktiranju svojih sjećanja. Njegovi autobiografski zapisi tiskani su u knjizi *The Memory Chalet* (2010).

Premda to u hrvatskoj historiografiji često nije slučaj, mislim da je potrebno pisati nekrologe o europskim i svjetskim povjesničarima koji su svojim djelima ostavili važan trag u historiografiji, a napose onima čija su djela imala recepciju i u hrvatskoj historiografiji. O Judtovoju temeljnoj knjizi *Postwar: A History of Europe Since 1945* opsežnu recenziju napisala je Mirjana Gross (usp. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 39, 2007, str. 295-307). Iz knjige između ostalog proizlazi i pitanje kako uopće pisati povijest Europe, kao i koje mjesto pritom dati jugoistočnoj Europi. S tim u vezi, tu je knjigu moguće povezati s drugim knjigama o povijesti Europe, npr. N. Daviesa, *Europe. A History*, 1996 (usp. recenziju N. Kisić-Kolanović u *Časopisu za suvremenu povijest*, vol. 29, br. 3, 1997, str. 591-594), J. M. Robertsa, *Povijest Europe* (Zagreb 2002, usp. uvodnu studiju D. Roksandića), W. Schmalea, *Geschichte Europas*, 2001 (usp. recenziju M. Gross, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 38, 2006, str. 311-317).

Od Judtovih djela na hrvatski jezik prevedena je dosad samo knjiga *Ill Fares the Land* (2010; *Zlo putuje zemljom: rasprava o našim sadašnjim nelagodama*, Zagreb 2011), koja tematizira globalne promjene – prvenstveno posvećenost materijalnim interesima i umnažanje nejednakosti – koje nameće suvremeni kapitalizam, te ispituje tradiciju socijalne demokracije i mogućnosti koje ona nudi za mijenjanje „načina na koji danas živimo“ (za više informacija usp. prikaz Dubravka Radoševića u *Političkoj misli*, vol. 47, br. 2, 2010, str. 219-226). U *Radovima Zavoda za hrvatsku povijest* (vol. 30, 1997, str. 356-357) M. Gross prevela je nekrolog koji je Judt napisao poznatom francuskom povjesničaru F. Furetu, s kojim ga, moguće je primijetiti, veže nekoliko sličnosti. Spominje se i priprema prijevoda Judtova središnjeg djela *Postwar: A History of Europe Since 1945*, čije bi objavljivanje svakako bilo važno.

Na srpski jezik prevedena su Judtova sugestivna sjećanja *The Memory Chalet* (*Koliba sjećanja*, Beograd 2011), o kojima je pisao Miljenko Jergović u *Jutarnjem listu* 18. lipnja 2011. (dostupno i na internetskoj stranici <http://www.jergovic.com/subotnja-matineja/tony-judt-ili-europljanin-u-kavezul/>), kao i knjiga *Ill Fares the Land* (*Teško zemlji*, Beograd 2011). Na slovenski jezik također je prevedeno djelo *Ill Fares the Land* (*Deželi se slabo godi : razprava o sedanjem nezadovoljstvu*, Ljubljana 2011), ali i – posebno značajno – monumentalno djelo *Postwar* (*Povojna Evropa : 1945-2005*, Ljubljana, prevedeno već 2007; za recepciju Judtova opusa u Sloveniji usp. nadalje i nekrolog Bože Repea <http://www.e-novine.com/drustvo/40522-Veliki-povjesniar-kritiki-intelektualac.html>).

Na vijest o Judtovoju smrti objavljeni su dakako brojni nekrolozi diljem svijeta (usp. primjerice *The New York Times*, 7. kolovoza 2010; *The Guardian*, 7. kolovoza 2010; *The Telegraph*, 8. kolovoza 2010). Nije to samo zbog toga jer je riječ o poznatom povjesničaru i javnom intelektualcu, već i zbog činjenice da je Judt bio redoviti suradnik niza časopisa i novina (*The New York Review of Books*, *The London Review of Books*, *The New York Times*...), čiji su jasno i polemički pisani članci izazivali pozornost i poticali brojne kritičke reakcije. Stoga i ovaj kratki tekst predstavlja jedan odjek tih djela, članaka, polemika i nekrologa, kao još jedna poveznica s važnim pitanjima koje sadržavaju.

Branimir Janković